

ВІДОБРАЖЕННЯ В СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДІЇ ЧИННИКІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРЕСУ

Зміна політичної, економічної та соціальної ситуації на території колишнього СРСР значним чином вплинула на всі сфери життєдіяльності населення, особливо значущим цей вплив був на психологічний статус людей. Ймовірно, що дія цього чинника на хід соціально-психологічної адаптації особистості не є одномірною та однозначною. Можливо також припустити наступне вплив трансформацій в суспільстві на функціонування особистості триває й в теперішній час, особливо якщо прийняти до уваги, що в Україні процес реформування продовжується, в наслідок чого змінюються умови життя значних верств населення. Таким чином, дослідження суб'єктивного змісту відображення в свідомості особистості процесу змін в державі та суспільстві уявляється актуальним та практично значущим.

Слід зазначити, що адаптації особистості до значних соціально-економічних змін в суспільстві не є проблемою виключно для колишнього СРСР, хворобливі психологічні зміни спостерігалися, наприклад, й у населення Східної Німеччини після об'єднання з ФРН (Шредер Г, 1994). Вчені, які досліджують проблему адаптації особистості в умовах перехідного суспільства, акцентують перш за все негативні аспекти цього процесу й характеризують його як полімодальну життєву кризу, соціально-стресові розлади (Александровський Ю.О., 1992; Яковенко С.І., 1996). Досить поширеною серед громадськості можна вважати думку про недостатність зусиль держави по наданню психологічної та соціальної допомоги широким верствам населення в умовах трансформації суспільства.

Прояви соціально-стресових розладів в цілому подібні до симптомів, що можуть виникати у людини внаслідок будь-яких надзвичайних подій (стихийні лиха, техногенні катастрофи, терористичні акти, воєнні дії, насильство і таке інше).

Ю. О. Александровський відзначає широкі межі соціально-стресових розладів - від непатологічного психосоматичного напруження до невротичних і психопатичних розладів, порушення можуть мати тимчасовий або хронічний характер. Однак особливість соціально-стресових розладів значною мірою обумовлена тим, що на особистість впливає ціла низка психотравмуючих чинників, які мають масовий та тривалий характер. У свідомості населення, яке страждає на соціально-стресові розлади, руйнуються політичні, економічні, ідеологічні, культурні, моральні, релігійні та інші стереотипи, норми й цінності. Людині не можливо зрозуміти зміни, що відбуваються в суспільстві, виходячи з попереднього досвіду. Таким чином ситуація, що складається, сприймається особистістю як незрозуміла, загрозлива, визиває тривогу, невпевненість в собі. Серед осіб, у яких виражені соціально-стресові розлади, поширені знижений фон настрою, укорочена життєва перспектива, відчуття невизначеності майбутнього, втрата інтересу до звичайних занять, збільшена кількість аутоагресивних дій, зростаюча довіра щодо впливу на їх долю надзвичайних сил.

Ціллю проведеного дослідження було вивчення відображеного в свідомості особистості змісту, який пов'язаний з дією чинників соціально-стресового характеру.

В дослідженні прийняли участь студенти заочного відділення факультету права та підприємництва НУВС, які отримують першу або другу вищу освіту, в віці від 19 до 45 років, переважно жінки 70 % обстежених на момент дослідження були одружені, третина - мали дітей. В роботі використовувалися наступні психодіагностичні методики: психологічна автобіографія, методика "Діагностики рівня соціальної фрустрованості" Л. І. Вассермана, шкала оцінки стресових подій Холмса та Ранге.

Методика Холмса та Ранге була вибрана як індикативна й використовувалася лише для того, щоб усунути від подальшого

аналізу осіб, які мають критичний рівень стресогенних чинників, не пов'язаних з предметом дослідження. Слід зазначити, що серед обстежених не було виявлено осіб з високим рівнем стресу за результатами цієї методики.

На наступному етапі учасникам дослідження пропонувалося згадати та написати декілька подій їх життя в тому порядку, як вони спадають на думку. Очікувалось, що серед подій власного життя випробувані пригадають будь що й з життя суспільства ("перебудова", катастрофа на ЧАЕС, надзвичайні події і таке інше). Слід особливо відмітити, що дослідження навмисно проводилося після значних стресових подій в суспільстві (терористичні акти в Нью-Йорку, Москві).

Аналіз змісту психологічних автобіографій обстежених показав, що випробувані згадують лише події пов'язані з їх особистим життям. Найчастіше в протоколах випробуваних зустрічалися такі події, як вступ до університету, одруження, народження дитини, розлучення, підвищення на роботі, зміна місця роботи, свята, інколи - смерть одного з членів родини. Ніхто з респондентів не пригадав ні якої надзвичайної події ні з власного ні з суспільного життя. Але треба підкреслити, що обстежені утруднювалися наводити події з майбутнього життя. Це можливо інтерпретувати як скорочення життєвої перспективи у учасників дослідження.

Таким чином, можливі наступні припущення соціально-стресові чинники не досягають рівня свідомості обстежених, а соціально-стресові розлади є латентними, або випробувані повністю адаптувалися к дії цих чинників й вони не є значущими на сьогодні.

Подальший аналіз рівня соціальної фрустрованості показав, що випробувані скоріше задоволені в цілому своїм способом життя (24 % учасників дослідження - повністю задоволені). 61,9 % учасників дослідження в тій чи іншій мірі задоволені своїм положенням в суспільстві. Лише 19 % з тих, хто прийняв участь в дослідженні, зовсім не задоволені рівнем своєї освіти.

Найбільш фруструючим чинниками соціального життя були стан в державі (не було задоволених) та сфера медичного

обслуговування (лише 14,3 % респондентів були більш-менш задоволені).

Найменш фруструючими сферами для учасників дослідження були взаємини з друзями, батьками та колегами по роботі. Ті, хто одружені, мають дітей задоволені тим, як складаються з ними стосунки.

Слід особливо відмітити, що значна кількість обстежених (52,4 % респондентів) в той чи іншій мірі задоволені своїм матеріальним становищем, а 71,4 % випробуваних - житлово-побутовими умовами життя 47,6 % з тих, хто прийняли участь в дослідженні, в цілому задоволені сферою послуг та побутового обслуговування. Можливістю проводити відпустку більш-менш задоволені 76,2 % учасників дослідження, а проведенням досугу - 61,9 % респондентів.

В цілому зміст роботи, що виконується, більш-менш влаштовує 52,4 % обстежених 38,1 % учасників дослідження амбівалентне ставляться до суб'єктів своєї професійної діяльності (пацієнти, клієнти і т п), 9,5 % респондентів сприймають взаємини з ними негативно. Стосунки з адміністрацією на роботі більш-менш влаштовує 61,9 % опитаних, лише 9,5 % респондентів - не влаштовують зовсім. При цьому 23,8 % учасників дослідження не задоволені умовами своєї професійної діяльності, 38,1 % обстежених не задоволені можливістю вибору місця роботи.

Узагальнення отриманих в дослідженні результатів дозволяє стверджувати наступне:

- люди, які належать до активних верств населення, досить успішно адаптувалися до існування в умовах так званого перехідного суспільства не зважаючи на відсутність відповідних заходів соціальної та психологічної допомоги;
- соціально-психологічна адаптація особистості до докорінних та тривалих політичних, економічних та соціальних змін відбувалася за рахунок зростання індивідуалізації особистого життя, що метафорично можливо виразити таким прислів'ям "мій дім - моя кріпость";
- психотерапевтична допомога по подоланню соціальних негараздів учасникам дослідження надається мікросоціальними

оточенням родинною, друзями, колегами по роботі, але емпатійність до навколишніх знижується зі збільшенням відстані спілкування,

- незадоволеність станом в державі та суспільстві носить скоріше формальний характер, не особистісно значущим;
- подальшого дослідження вимагають особливості сприйняття соціально-стресових чинників особами що належать до так званих незахищених верств населення, а саме, безробітними, тими, хто мають обмежену працездатність, тими, хто звільнився після відбування покарання (особливо жінки та особи після відбування тривалих строків ув'язнення), а також особами похилого віку, особами, що знаходяться за межою рівня бідності.

О.С. Шейко
Запорожский государственный
медицинский университет

Стереотипы общества и личность

Что предлагает общество личности? Как личность воспринимает информацию, которую получает от общества? Этот дуальный вопрос отражает взаимосвязь коллективного и индивидуального: общество и личность находятся в постоянном взаимообмене, который обеспечивает адекватность взаимодействия людей между собой в повседневной жизни. Личностные вклады в виде инновационных идей аккумулируются обществом и возвращаются человеку как целостная система знаний, представлений, норм и ценностей. Это своеобразные эталоны, образцы реагирования на окружающий мир и объяснения его. Устойчивая система такого рода информации рано или поздно стереотипизируется. Данный процесс может происходить как естественным путем: в ходе общественного взаимодействия предложенная информация оказывается полезной и необходимой, в результате чего формируется новый слой человеческого опыта; так и искусственным путем, что связано с навязыванием определенных